

BO HUGEMARK:

Strategiskt överfall – verklighet eller förbannad dikt?

Den nygamla idén om strategiskt överfall har slagit rot i debatten och väckt blandade känslor. Det finns psykologiska spärrar mot att medge att man kan bli överraskad.

Emellertid är motiven starka för en angripare att tillgripa denna metod mot Sverige – det gäller att förekomma motparten.

Risken för strategiskt överfall bör därför påverka försvarets utformning. I vilken grad och på vilket sätt är däremot inte alldeles lätt att säga. I grunden krävs några svåra säkerhetspolitiska val. Bo Hugemark avslutar härmed debatten om strategiskt överfall som började i SvT nr 8–9/88.

Överste Bo Hugemark är chef för den militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan.

”Strategiskt överfall” lanseras som beteckning i ÖB:s Försvarsmaktsidé 2000, men angreppsformen i sig är inte ny. I svensk försvarsplanering förekom den exempelvis, som Claës Skoglund påpekar, i ÖB 62 under namnet ”strategisk kupp”.

Vad som är nytt är att angreppsmetoden fått ett starkare genomslag dels i en försvarsdebatt tänd av försvarets finansiella kris, dels i planläggning och utbildning. Det sistnämnda accentueras av senare tids stora kufförsvarsövningar. Visst genomfördes stora larm även på 50-, 60- och 70-talen men de behandlades inte riktigt med det allvar i media som sker i dag.

Det är betecknande att den debatt som förts i de föregående numren av Svensk Tidskrift huvudsakligen handlat om hur det svenska försvaret bör utformas för att möta den nygamla angreppsformen. Debattörerna förutsätter att det är en angreppsmetod värd att ta på allvar. Wilhelm Agrell går så långt som att hävda att den är ”det enda alternativet för en angripare i den givna geostrategiska situationen i Norden”.

Romanernas värld

På en del väcker diskussionen om strategiskt överfall uppenbarligen blandade känslor. Vissa politiker uppfattar talet om strategiskt överfall som alarmism, extra tvivelaktigt i nuvarande avspänningsperiod, och talar nedlåtande om blixtanfalls-scenarier som hör hemma i romanernas värld. Underrättelseexperter som gärna vill tro att deras arbete är meningsfullt hävdar självsäkert att vi skulle få förvarning och talar tröstande ord om de stora

risker en angripare skulle tvingas ta. Vissa arméofficerare — troligen en minoritet — tror att det skulle missgynna armén att låta det strategiska överfallet bli styrande för planeringen och förringar därför risken.

Invändningarna bygger i mycket stor utsträckning på felaktiga föreställningar om vad som menas med strategiskt överfall, på bristande analys av sakfrågorna och på känslomässiga reaktioner. Jag har

Ett lyckat strategiskt överfall torde förutsätta en tämligen låg beredskapsnivå och en sådan är ju mer sannolik i djupaste fred.

ingen ambition att på några få sidor ställa allt detta till rätta och ge uttömmande svar på alla problem i sammanhanget, endast att försöka skapa en viss reda i debatten och precisera frågorna.

Ett allround-fall

Till att börja med finns det skäl att upprepa vad ÖB säger om strategiskt överfall:

”Hänsyn måste tas till risken för en okonventionell angreppsform — strategiskt överfall kan inte uteslutas. Ett sådant angrepp riktas på bred front mot strategiska resurser, totalförsvarets infrastruktur och mobilisering samt mot befolkningscentra. Syftet är att åstadkomma en snabb militär och politisk kollaps. En sådan angreppsform kan framstå som särskilt gynnsam vid ett angrepp på ett urbaniserat industrisamhälle.”

Som synes är detta enbart en beskrivning av hur angreppet går till och av det opera-

tiva syftet. Den säger inte så mycket om i vilket läge angreppet skulle komma. Övriga är något som en angripare alltid torde eftersträva.

Visserligen torde ett lyckat strategiskt överfall förutsätta en tämligen låg beredskapsnivå hos försvararen och en sådan är ju mer sannolik i djupaste fred. De flesta överraskande angrepp har emellertid kommit som blixtar från molntyngda snarare än klara himlar. Ett av de mest typiska överfallen, Operation Weserübung 9 april 1940 ägde faktiskt rum under brinnande krig.

De flesta är överens om att krig är ytterst osannolikt i dagens Europa. Att beskriva strategiskt överfall och diskutera motåtgärder är inte liktydigt med att förutsäga att vi kommer att vakna upp på midsommar- eller nyårsdagen och finna att vi är på väg att ockuperas. Men de som inte tycker om det strategiska överfallets idé använder just sådan alarmistiska scenarier som vrångbilder att argumentera mot.

Strategiskt överfall är heller inte liktydigt med isolerat angrepp. Angreppsformen är givetvis mycket känslig för om angriparens huvudmotståndare ingriper, men det gäller även andra angreppsfall av mer traditionell natur. Och dessa innebär en mängd andra nackdelar som undviks om det strategiska överfallet lyckas. En sådan nackdel är risken att det motsatta blocket får tillgång till svenskt territorium. Det kan undvikas endast genom en angreppsform som syftar till en snabb kollaps av det svenska försvaret. Wilhelm Agrells tes som citeras ovan är starkt grundad.

Övriga är också en effektiv metod att spara resurser. Det säger sig självt

att om de svenska brigaderna medelst sabotage, luftlandsättningar m m kan hindras mobilisera, krävs betydligt mindre insats av invasionsstyrkor för att besätta territoriet. En spetsnaz-insats mot flygplanspiloter eller hangarer gör att det behövs färre flygplan till den flygattack som måste inleda angreppet. Detta kan vara avgörande i det fall krigshandlingar startar på flera krigsskådeplatser samtidigt.

Det irrelevanta isolerade angreppet

Givetvis är chansen till framgång större om Sveriges beredskap är låg och huvudmotståndaren har svårt att ingripa. Det talar för att angripa Sverige som första steg i ett eventuellt större krig. Tidsutdräkten innan omvärlden reagerar kan leda till att vi kollapsar innan någon hinner ingripa. Om detta skall kallas isolerat angrepp eller ej har närmast akademiskt intresse, kärnpunkten är att vi får klara oss på egen hand under lång tid. Det är knappast ett mindre osannolikt angreppsanfall än många som i motsats till detta är "politiskt relevanta". Bevisbördan ligger på dem som vill underkänna scenariet på den grunden att t ex NATO i alla lägen kan förväntas lämna Sverige snabb hjälp, även med risk för att starta ett tredje världskrig. I brist på övertygande argument härvidlag får man anta att det "isolerade angreppet" anses irrelevant för att det ställer för stora ekonomiska krav på försvarsekonomin.

Obefogad tillförsikt

Redan exemplet 9 april pekar på att förvarning är en tämligen vansklig sak. Där fanns en rejäl politisk förvarning: Det var redan storkrig, kombattanterna var i full

färd med att se om sina positioner. Intresset för det nordiska området hade manifesterats i diverse aktioner. Till råga på allt kom militära förvarningssignaler som knappast lämnade något rum för tvivel. Ändå blev man tagen på sängen, (utrikesminister Halvdan Koht även bokstavligt).

I diskussionen hänvisas ofta till att moderna spaningsresurser, satelliter, signalspaning etc gjort det nästan omöjligt att dölja anfallsförberedelser. Må så vara, men nästan alla historiska exempel visar på att det funnits övernog av varningssignaler, svårigheten har legat i att tolka dem. Offren har ofta visat en strålande uppfinningsrikedom när det gällt att hitta godar-

---

Man får anta att det "isolerade angreppet" anses irrelevant för att det ställer för stora krav på försvarsekonomin.

---

tade förklaringar till de ominösa signalerna. Angriparen biträder villigt med vilseledande åtgärder av olika slag. Där finns också genuina svårigheter. Det går exempelvis inte att skilja på militära förberedelser för ett angrepp och åtgärder som syftar till att demonstrera styrka och skrämman till eftergifter.

Härtill kommer att vissa stridskrafter och vapensystem kan insättas utan att man vidtar några omDispositioner, anfallet sker till delar direkt ur den fredstida grupperingen eller ur en manövergruppering.

Sist men inte minst hinner en försvarare som startar sin beredskapshöjning sedan han upptäckt och tolkat angriparens, knappast hämta in försprånget. Tvärtom kan angriparen öka det genom att sätta in

störande åtgärder mot försvararen; sabotage, flygbekämpning m m.

Diskussionen om dessa dynamiska sammanhang hamnar ofta i en återvändsgränd: De som talar om risk för överraskning förebrås för att de med orätt misstror politikernas goda vilja och förmåga. Den bristande samordningen och den dåliga ömsesidiga förståelsen tidigare och annorstädes kontrasteras med darr på rösten mot dagens svenska väl samövade politiker och militärer.

De system som finns måste vara mycket snabbare stridsdugliga än vad som nu är fallet.

Det är förståeligt om politiker tar betonet av strategiskt överfall som en misstroendeförklaring. Detta är emellertid inte avsikten. Erfarenheten visar att militärer ofta varit minst lika dåliga på att bedöma hotet och föreslå relevanta beredskaphöjningar. Paradoxalt tycks experter på vilseledning vara speciellt benägna till självbedrägeri! Vad man måste ha klart för sig är att det i en kris alltid finns en bedövande uppsjö på information, att den fysiska och psykiska pressen begränsar synfältet och bäddar för irrationella reaktioner och att det finns fundamentala psykologiska mekanismer som får offret att leta godartade tolkningar och göra så litet som möjligt för att inte reta den starke. Att tro att vår försvarshögskola och våra ledningsövningar skulle ha gjort oss mer skickade att höja garden i tid än de nationer som i historien blivit överraskade, ofta mitt under brinnande krig, syns mig som något av nationell hybris.

Radikala reformer nödvändiga?

Om man utgår från att strategiskt överfall är en attraktiv angreppsmetod och att det finns stor risk för att vi hamnar i efterhand, är det ändå inte alldeles lätt att säga vilka konsekvenser vi skall dra för försvarets utformning. Ett stort antal frågor raddar upp sig, vilkas svar i många fall är ett politiskt ställningstagande. Genomgående rör det sig också om genuina osäkerheter i en oviss framtid. Låt mig visa på några, innan jag redovisar min egen, rätt intetsägande, syn.

(1) Skall strategiskt överfall vara angrepps fallet, som är styrande för hela försvarsmaktens organisation? Det finns mycket som talar för Agrells tes i dagens situation. Frågan är om man kan och bör utesluta andra angreppsformer på längre sikt inom den tidshorisont som är organisationens livslängd.

(2) Vilka antaganden skall vi göra om förvarning? Ovanstående resonemang talar för att man bör utgå från att det inte går att undvika att bli överraskad och komma i efterhand. Frågan är emellertid *hur mycket* i efterhand. Om förvarningen kan räknas i timmar kan även stående styrkor komma att kvaddas i första slaget, och den enda kvarvarande motståndskraften utgöras av mobilisering över ytan i kombination med vad Claës Skoglund kallar "folkets samlade fientlighet". Är den bortåt ett dygn är stående styrkor att föredra framför mobiliserande.

(3) Vilka är de politiska och strategiska målen för våra försvarsoperationer? Att i det längsta försvara för rikets fortbestånd vitala befolkningskoncentrationer och ekonomiska tillgångar? Att underlätta snara hjälpinsatser utifrån? Att möjliggöra hjälp till befrielse i ett senare skede?

Att hålla områden som är av värde för angriparens huvudmotståndare? Att fördröja framträngande mot angriparens slutmål utanför Sverige? Att skapa utgångsläge för stilleståndsförhandlingar? Detta är mål som aldrig kan fastställas i fredstid. Däremot finns det anledning att fundera över vilka krav den politiska handlingsfriheten ställer. Och eftersom vi rimligen i ett läge då vi är i efterhand inte kan uppfylla alla dessa, så krävs en politisk prioritering. Hur den skall uttryckas utan att kompromettera alliansfriheten och utan att ge en presumtiv angripare otillbörlig insyn är en annan historia.

Den enda slutsats jag förmår dra av funderingar kring detta angreppsfall och andra är att vi alltfört måste ha en allsidig försvarsmakt som kan användas för att stödja olika politiska krigsmål och insätts mot angriparens svaga punkter var de än uppträder. Den får heller inte ge angriparen möjligheter att med en enda metod

paralysera hela vår försvarskraft. Erik Rossanders grundidé, att skapa osäkerhet hos den presumtive angriparen, syns vara värd att bygga vidare på.

Om man således knappast kan finna stöd för några radikalt nya strukturer i detta specifika angreppsfall kan man emellertid säga *en* sak: De system som finns måste vara mycket snabbare stridsdugliga än vad som nu är fallet. Under inga omständigheter blir det möjligt att komplettera utbildning och materielanskaffning efter mobilisering.

Det bästa som kan sägas är kanske att citera 1941 års försvarskommittés betänkande. Dess *hela* säkerhetspolitiska och strategiska avsnitt lyder:

”Det räcker att fastställa som princip att försvaret bör er hålla största möjliga kvalitet. Till annat resultat torde ej de mest ingående strategiska utredningar kunnat leda.”